

КОРПУСНИЙ АНАЛІЗ ТЕРМІНОЛОГІЧНИХ СЛОВОСПОЛУЧЕНЬ У НАУКОВО-ПОПУЛЯРНОМУ АНГЛОМОВНОМУ ГЕОГРАФІЧНОМУ ДИСКУРСІ

CORPUS ANALYSIS OF TERMINOLOGICAL COLLOCATIONS IN ENGLISH POPULAR SCIENCE GEOGRAPHICAL DISCOURSE

Брона Д.В.,

orcid.org/0009-0009-4894-6253

*аспірант кафедри іноземних мов для природничих факультетів
Львівського національного університету імені Івана Франка*

Статтю присвячено теоретичним і методологічним аспектам виявлення та класифікації термінологічних словосполучень у науково-популярному англomовному географічному дискурсі. Спираючись на двовимірний принцип термінології, у роботі запропоновано критерії розмежування лексичних словосполучень, термінологічних словосполучень та *N*-слівних термінів, оскільки попри теоретичну важливість цього питання воно досі залишається недостатньо дослідженим. Термінологічні словосполучення визначено як конструкції описового типу, в яких один з елементів є терміном, що морфосинтаксично та семантично підпорядковує собі інший елемент, тоді як *N*-слівні терміни трактовано як повноцінні позначувальні одиниці концептуальної системи певної галузі. Межа між цими двома категоріями видається радше перехідною, ніж абсолютною, оскільки термінологічне словосполучення, за умови достатнього вкорінення в мовну практику, може набути статусу одиниці термінології.

Емпірична частина дослідження ґрунтується на корпусному аналізі англomовних текстів, зібраних з офіційних вебсайтів ландшафтних парків різних країн світу та опрацьованих у системі Sketch Engine. Термінологічні словосполучення видобуто методом CQL-запиту, сфокусованого на послідовностях дієслів та іменників; у дієслова дібрано з огляду на їхню сполучувальну різноманітність та релевантність для опису географічних реалій.

Виявлені термінологічні словосполучення розглянуто як напівстабільні конструкції, внутрішня організація яких може змінюватися на морфосинтаксичному та лексичному рівнях, тоді як їхнє концептуальне значення залишається стабільним. Особливу увагу звернено на варіативність термінів, за якої одне й те саме позначуване має кілька формальних реалізацій у дискурсі, а також на розмежування термінологічних словосполучень та зовні схожих конструкцій, що містять дієслова певних семантичних категорій.

Отримані результати поглиблюють розуміння дієслівних термінологічних словосполучень як окремої категорії тематично зумовленого дискурсу та відкривають перспективи для подальших міжгалузевих розвідок.

Ключові слова: термінологічне словосполучення, *N*-слівний термін, нефаховий географічний дискурс, корпусний аналіз, варіативність термінів

The article examines theoretical and methodological challenges involved in identifying and classifying terminological collocations in English popular science geographical discourse. The study rests on a dual-dimension perspective of terminology and establishes key criteria for distinguishing between lexical collocations, terminological collocations, and multi-word terms. Despite its theoretical significance, this issue has not received systematic attention in the literature. Terminological collocations are defined as non-designative constructions in which one constituent, being a term, exerts morphosyntactic and semantic governance over the other, while multi-word terms are treated as fully designative units within the conceptual system of a given domain. The boundary between these two types is rather gradient than absolute. A terminological collocation may, given sufficient language entrenchment, eventually attain the status of a terminological unit in its own right.

The empirical dimension of the study is a corpus-based analysis of English texts collected from official websites of landscape parks worldwide and processed through Sketch Engine. Verbal terminological collocations are retrieved via a CQL query designed to capture verb-noun sequences. The target verbs were selected based on their collocational range and their relevance to the description of geographical features.

The identified terminological collocations are treated as semi-stable constructions whose internal organisation may shift at the morphosyntactic and lexical levels, while their conceptual content remains constant. The analysis pays particular attention to term variation, that is, to cases where a single designatum receives multiple formal realisations within the corpus. Attention is also given to the distinction between terminological collocations and outwardly similar constructions built around verbs of specific semantic types.

The findings advance the understanding of verbal terminological collocations as a distinct category within domain-driven discourse and point towards promising directions for further cross-domain investigation.

Key words: terminological collocation, multi-word term, non-expert geographical discourse, corpus-based analysis, term variation

Постановка проблеми. Сучасні мовознавчі розвідки дедалі більше зосереджені на аналізі галузевого дискурсу, орієнтованого на нефахову

аудиторію, втіленого в текстах науково-популярного стилю. У царині географії цей тип дискурсу втілюється в текстах вебсайтів ландшафтних

парків, які виконують інформативну функцію та репрезентують знання про географічні реалії.

Мовна репрезентація географічних реалій поза науковим контекстом актуалізує вивчення особливостей функціонування лексичних, термінологічних словосполучень і *N*-слівних термінів у текстах науково-популярного стилю. Їхнє виявлення та лінгвoseмантична типологізація важливі для з'ясування механізмів унормування географічних знань у публічній комунікації. Семантична чіткість номінацій має прикладне значення, оскільки вони формують базу описових характеристик простору в цифрових навігаційних системах.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Питання лексичних словосполучень висвітлене в наукових дослідженнях як зарубіжних [3; 4], так і вітчизняних [17; 18] учених, натомість термінологічним словосполученням та їх відмінностям від перших присвячено значно менше уваги [16], що призводить до ототожнення останніх з *N*-слівними термінами.

Термінологічними словосполученнями вважають групи слів, повторюваних в синтагмі [15]. У таких словосполученнях один з елементів є терміном, використовуваним представниками певної спільноти. За визначенням У. Гайда, лексичне словосполучення – це лексично та/або прагматично обмежене повторюване поєднання мінімум двох лексичних одиниць у прямому синтаксичному зв'язку [10]. З іншого боку, *N*-слівному терміну властива специфічна морфосинтаксична структура [19].

Лексичні словосполучення привернули значну увагу дослідників, натомість термінологічні словосполучення та розмежування їх від лексичних словосполучень і *N*-слівних термінів залишаються порівняно малодослідженими. Складність завдання посилюється тим, що термінологічні словосполучення на перший погляд подібні до *N*-слівних термінів, що зумовлює необхідність виокремлення принципових критеріїв для їх розрізнення.

М. Бенсон [4] стверджував, що лексичні словосполучення – це групи лексем одиниць, які регулярно спільно вживаються в синтагмі. У рамках дискурсного аналізу М. Галлідей [9] зосередив увагу на групах лексичних одиниць, спільне вживання яких сприяє текстуальній узгодженості. Дж. Сінклер [13] трактував словосполучення в лексикографічному контексті й акцентував на граматичних та лексичних аспектах, надаючи перевагу статистичним кри-

теріям для їхнього визначення та типологізації. За Сінклером, частота спільного вживання в текстовому фрагменті є основним критерієм для виявлення, характеристики та класифікації словосполучень [13, с. 56]. Лексичний та статистичний аналізи використовують як взаємодоповнювальні методи. Частотний аналіз демонструє щільність асоціації між одиницями словосполучення, тоді як лексичний аналіз виявляє їхні формальні та семантичні особливості. Кожен елемент словосполучення по-своєму важливий, і кожен з них може бути ключовим залежно від обраного аналітичного підходу.

Е. Айзенштадт [1] запропонувала типологізацію словосполучень, що складається з таких комбінаторних моделей: *Adj+N*, *N+V*, *V+N*, *V+Adv*, *Adj+Adv* та *N+Prep+N*. В основу її теорії покладено принцип композиційної орієнтації. Словосполученню притаманна асиметрична композиція, в якій базова одиниця синтаксично і семантично автономна і визначає слово-супутник. Слово-супутник наділяє базову одиницю конкретним змістом, не змінюючи її сутності, і саме базова одиниця формує лексичні зв'язки у словосполученні. Отже, розмежування базової одиниці та слова-супутника необхідне для дослідження лінгвальних особливостей і для лексикографічного аналізу. У географічному дискурсі ця асиметрія простежується доволі чітко. Наприклад, такі терміни, як *valley* або *glacier*, виступають базовими одиницями, до яких здебільшого додаються прикметники або дієслова, як-от, *U-shaped* *chicarve*, а не інші.

Крізь теорію теорії лексичного праймінгу М. Гої [11] пропонує супутню когнітивну перспективу. Він стверджує, що словосполучення не є суто синтаксичними структурами, а формуються під впливом кумулятивного ефекту багатократного одночасного вживання. У результаті тривалої взаємодії з текстами аудиторія засвоює пріоритетні варіанти поєднання слів, які впливають на мовлення та розуміння. У фахових сферах праймінг поглиблюється через спільні текстові практики професійної або інституційної спільноти. В описах ландшафтних парків, де однакові фізичні об'єкти позначаються стандартизованими термінами, можна очікувати, що ефект праймінгу, який регулює сполучуваність географічних термінів, буде досить послідовним.

Р. Коста [7] визначила термінологічні словосполучення як групи лексем, які, будучи схожі на терміни, описують позначуване, а не вказують на нього. Їхня морфосинтаксична структура вирізняється наявністю термінологічного елемента,

який впливає на інший елемент, який може бути або не бути терміном. Дослідниця наголошувала на важливості чіткого розмежування термінологічних словосполучень і *N*-слівних термінів, адже у дискурсі ці два види виконують різні функції. На відміну від термінів, термінологічні словосполучення не підпорядковуються виключно концептуальним критеріям; їхнє значення ґрунтується на морфологічних та синтаксичних ознаках. У синтагмі елемент *X* термінологічного словосполучення пріоритетно і рекурентно поєднується з елементом *Y*, а вибір і порядок слів відповідають нормам, спільним для певного колективу. Такі словосполучення також виконують роль соціального маркера, оскільки їхнє використання, як правило, відображає належність мовця до певної професійної або наукової спільноти.

У. Гайд [10] частково погоджується Р. Коста, хоча його власне уявлення про словосполучення вирізняється чітким термінологічним характером. На його думку, словосполучення може бути терміном, ознаки якого відрізняються від тих, що традиційно приписуються складеним іменам. У. Гайд також порушує питання внутрішньої двоїстості словосполучень: словосполучення складається з двох лексем, включно з можливими детермінантами, де одна виконує функцію позначуваного, а інша – позначника. Такий структурний поділ відповідає уявленням Е. Айзенштадт про «вузол» і «слово-супутник».

Оскільки підхід У. Гаїда – термінологічний за суттю, принаймні одна з двох лексем повинна бути терміном, хоча такий статус можуть мати обидві. З погляду лінгвістики, словосполучення, на його думку, є предметом лексичної комбінаторики, яка враховує лексичні, семантичні та синтаксичні особливості лексем та умови їх синтагмального вживання. Для синтаксичних властивостей вчений проводить паралель між словосполученнями та складеними словами й аргументує це тим, що вибір елементів складених форм визначається логікою поєднання. Групи іменників і складені слова підпорядковуються чітким комбінаторним закономірностям, які часто мають умовний характер і в багатьох випадках призводять до повноцінної термінологізації цих структур. У. Гайд також визнає складність відокремлення словосполучення від фрази на суто лінгвістичних підставах та зазначає, що теоретична межа між ними вузька. Однак з погляду термінознавства це розрізнення обмежене практичним застосуванням, оскільки в термінознавстві саме позначуване ідентифі-

кує мовну реальність незалежно від закріпленої за ним назви. Важливим у цьому контексті є питання, чи призводить поєднання терміна та його слова-супутника до позначення цілком нового явища.

Щодо семантичних ознак, то У. Гайд спирається на теоретичну модель І. Мельчука [12], згідно з якою мовці послуговуються словосполученнями для вираження типового значення. Свій метод дослідження словосполучень І. Мельчук будує навколо лексичних функцій, які враховують це типове, узагальнене значення. Як у загальній, так і в фаховій лексикографії, поєднання слова-супутника з певною основою залежить від традиції, тобто того, що треба вивчити, а не зрозуміти самостійно. У фаховій мові вибір слова-супутника визначається колективною традицією, а не індивідуальними уподобаннями.

Постановка проблеми. У корпусній лінгвістиці словосполучення трактують як статистично значущі поєднання лексем, частотність яких перевищує випадкову. Розвідки засвідчують високий рівень лексичної стабільності англійських словосполучень у спеціалізованих дискурсах. Водночас їхнє функціонування в науково-популярному географічному дискурсі системно не проаналізовано. Питання розмежування *N*-слівних термінів і довільних тематичних словосполучень залишається актуальною теоретико-практичною проблемою. Системний корпусний аналіз термінологічних словосполучень у публічних географічних текстах обмежений, тому аспекти взаємодії термінології та нефахової комунікації потребують подальшого вивчення. Отже, мета статті – окреслити базові відмінності між лексичним словосполученням, термінологічним словосполученням та *N*-слівним терміном, а також схарактеризувати та проаналізувати термінологічні словосполучення в межах корпусу англійських науково-популярних текстів.

Виклад основного матеріалу. Услід за М. Кабре розуміємо *термінологічне словосполучення* як комбінацію щонайменше двох лексем, одна з яких є терміном; сукупно вони вказують на одне позначуване [6].

Із наведених вище визначень бачимо, що межа між *N*-слівними термінами і термінологічними словосполученнями неоднозначна. В основі цієї відмінності лежить концептуальна специфіка. *N*-слівні терміни виконують позначувальну функцію незалежно від їхньої морфологічної форми. Термінологічні словосполучення, натомість, складаються з елементів, один з яких

впливає на інші морфологічно та/або семантично, в результаті чого утворюється цілісна структура. У такому словосполученні термінологічний елемент залучає інший елемент до своєї орбіти. Утворена морфосинтаксична конструкція є нетерміном, оскільки, як ціле, вона не вказує на позначуване.

Проте інколи залежність між елементами такої конструкції набуває сталого характеру. Тоді відбувається зміна статусу, тобто конструкція переосмислюється як термінологічна одиниця, що містить принаймні один термінологічний елемент, який позначає специфічне для галузі поняття і який використовується членами відповідної спільноти.

Термінологічні словосполучення та *N*-слівні терміни належать до широкої групи галузевого словника, який визначає стабільні та повторювані послідовності лексем, які носії мови трактують як самостійні лексичні одиниці [14].

У термінологічній парадигмі термінологічні словосполучення є лексичними комбінаціями, що використовуються в комунікації на конкретну тематику для поширення знань, тоді як *N*-слівні терміни є позначеннями понять у межах певної концептуальної системи. Матеріали корпусу, представлені в цій статті, свідчать про більшу варіативність термінологічних словосполучень порівняно з *N*-слівними термінами.

Розглянувши відмінності між термінологічними словосполученнями та *N*-слівними термінами, зосередимося на конкретному типі термінологічних словосполучень, а саме на словосполученнях на основі дієслів. Проаналізуємо синтаксичну структуру, в якій одним із елементів є *N*-слівний термін, та поєднаємо результати лінгвістичного і концептуального аналізу.

Дослідницький корпус сформовано та опрацьовано за допомогою системи Sketch Engine. Вона широко використовується в корпусній лінгвістиці та термінологічних дослідженнях. На користь її застосування свідчить ряд вбудованих аналітичних функцій, серед яких автоматичне та ручне анотування корпусу, класифікація типів текстів за метаданими, а також пошук ключових слів, що допомагає ідентифікувати домінуючу для певної галузі лексику. Функція створення профілей слів (*word sketches*), тобто стислих характеристик граматичної та словосполучної властивостей слова, корисна для дослідження термінологічних словосполучень, оскільки забезпечує системний відбір лексико-синтаксичних моделей. Комбінація цих можливостей дає термінологу ряд методологічних

альтернатив досліджень на основі текстових корпусів.

Напівавтоматичний метод вибирання термінологічних одиниць, застосований у цьому дослідженні, спирається на гібридний критерій [8]. Аналіз термінологічних даних виконано у форматі комбінованого підходу [2], згідно з яким концептуальний та мовний рівні трактуються як комплементарні, а не взаємовиключні. Подібний методологічний підхід передбачає врахування значень, закодованих у відповідних мовних даних та концептуальної інформації, що впливає з контексту. Моделі та характерні особливості, виявлені у текстах, розцінюються як достовірні маркери галузевих знань.

Корпус складається з близько 200 000 лексичних одиниць, наявних в англійських версіях текстів, опублікованих на вебсайтах ландшафтних парків з усього світу. В SketchEngine тексти систематизовано відповідно до анотованих метаданих, зокрема використано мітку «*doc – Country*», за якими здійснюється сортування. Структура метаданих передбачає можливість перехресного аналізу результатів, отриманих за словосполученнями та галузевою лексикою і типами текстів, завдяки чому кількісний аналіз набуває якісного виміру.

На основі отриманих з корпусу результатів дієслова розділено на групи залежно від того, чи вживаються вони з одно- чи *N*-слівними термінами. Спершу здійснено первинний аналіз рядків конкордансу, після чого увагу зосереджено на особливостях вживання дієслів та застосовано CQL-запит такого вигляду: `[lemma=«XXX»&tag=“VV”][tag=«NN.*»]`, де «XXX» означає аналізоване дієслово, NN – супутній іменник. Запит орієнтований на фрагменти, в яких обране дієслово одразу супроводжується іменником, завдяки чому здійснюється системна вибірка словосполучень типу *V+N*. Серед дієслів з найвищою частотою вживання в корпусі для дослідження було обрано чотири, а саме *cross*, *navigate*, *observe* та *explore* (17, 26, 38, 67 випадків відповідно), з огляду на їхній розмаїтий контекст та релевантність для опису фізичних особливостей місцевості в літературі, присвяченій ландшафтним паркам. Усі чотири дієслова належать до загальноновживаного лексикону і зафіксовані у стандартних словниках.

Нижче наведено виявлені в корпусі ілюстративні словосполучення, які утворюють вказані дієслова з одно- чи *N*-слівними термінами: 1) *cross*: *cross terrain*, *cross plateau*, *cross mountain ridge*, *cross sand dunes*; 2) *navigate*: *navigate*

cirque, navigate fjord, navigate glacier terrain;3) **observe**: *observe landforms, observe relief, observe rock deposits, observe erosion patterns*;4) **explore**: *explore caves, explore desert, explore cave system, explore river gorge*.

Ці фрази можна вважати термінологічними словосполученнями, оскільки дієслово формує когнітивний аспект однослівного або *N*-слівного терміна. Проілюструємо цю тезу на прикладі аналізу структури двох словосполучень:

[[cross] дієслово + [valley floor]*N*-слівний термін], [[navigate] дієслово + [gorge] однослівний термін.

Варто відзначити засвідчену в корпусі термінологічну варіативність, ілюстровану словосполученнями *explore caves, explore cave system, explore passages of the cave system, explore caves within the system*. Варіативність спостерігається на кількох рівнях: на морфологічному, у внутрішній структурі іменника, що підпорядковується дієслову; на лексичному, у заміні одного варіанту терміна іншим; на синтаксичному, у вигляді прийменника, що розширює словосполучну основу, а не змінює її концептуального значення.

Дієслово *explore* широко вживається в географічному контексті для позначення цілеспрямованого фізичного обстеження особливостей рельєфу та підземних утворень. Терміни *cave* та *cave system* вказують на чітко визначені, специфічні для своєї галузі поняття у фізичній гео-

графії та спелеології, причому останній термін позначає не просто окрему порожнину, а взаємопов'язану мережу підземних ходів та камер. Поряд з ними в описових географічних текстах зустрічаються словосполучення з іншими дієсловами, зокрема *investigate* та *survey*. Також виявлено фразу *go into the cave system*, однак концептуально вона належить до іншої категорії, оскільки дієсловом *go* позначають рух, тоді як *explore* означає цілеспрямоване і систематичне вивчення. З огляду на це, *explore cave system* і *go into the cave system* не слід розглядати як термінологічно синонімічні словосполучення.

Висновки. У статті запропоновано критерії розмежування термінологічних словосполучень від лексичних та *N*-слівних термінів. Методологічною основою обрано принцип двовимірності термінології, згідно з якою особливість термінологічних словосполучень полягає у їхній морфосинтаксичній структурі та концептуальних критеріях.

Аналіз матеріалу засвідчує, що термінологічні словосполучення функціонують як напівстабільні конструкції, внутрішня організація яких варіюється на морфосинтаксичному і на лексичному рівнях, тоді як їхнє концептуальне значення залишається незмінним. Поєднання стабільності та мінливості вважаємо однією з визначальних рис термінологічних словосполучень, яка потребує подальшого системного дослідження.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Aisenstadt, E. Restricted collocations in English lexicology and lexicography. IJL. *International Journal of Applied Linguistics*. 1981. No. 53. P. 53–61.
2. Anderson B. Stop paying attention to “attention”. *Wiley Interdisciplinary Reviews: Cognitive Science*. 2023. Vol. 14. Article e1574.
3. Barnbrook G., Mason O., Krishnamurthy R. Collocation and language theory: twentieth century. *Collocation*. 2013. P. 32–51
4. Bartsch S. Structural and functional properties of collocations in English: A corpus study of lexical and pragmatic constraints on lexical co-occurrence. 2004. 244 p.
5. Benson M. et al. The BBI dictionary of English word combinations. 1997. 576 p. P. 7–31.
6. Cabré M. T. Terminology: Theory, methods and applications. 1998. 248 p.
7. Costa R. Plurality of theoretical approaches to terminology. *Modern Approaches to Terminological Theories and Applications*. 2006. P. 79–89.
8. Georgantopoulos B., Piperidis S. A hybrid technique for automatic term extraction. *Proceedings of the ACIDCA 2000 Conference*. 2000. P. 127–133.
9. Halliday M., Hasan R. Cohesion in English. 1976. 374 p.
10. Heid U. Collocations in sublanguage texts: extraction from corpora. *Handbook of Terminology management*. 2001. Vol. 2. P. 788–808.
11. Hoey M. Lexical priming: A new theory of words and language. 2005. 202 p.
12. Mel'čuk I. Lexical functions: A tool for the description of lexical relations in a lexicon. *Lexical Functions in Lexicography and Natural Language Processing*. 1996. 355 p.
13. Sinclair J. et al. English Collocation Studies: The OSTI Report. 2004. 208 p.
14. Wray A. Formulaic language and the lexicon. 2002. 332 p.

15. Бобкова Т. В. Концепція колокації: корпусний підхід. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Філологія*. 2014. Вип. 10. С. 42–45.
16. Д'яков А. С., Кияк Т. Р., Куделько З. Б. Основи термінотворення: семантичний та соціолінгвістичний аспекти. 2000. 218 с.
17. Дудок Р. І. Системність та структурність мови. *Мовознавство*. 2003. № 5. С. 26–33.
18. Клименко Н. Ф. Від колокацій до термінів. *Термінологічний вісник*. 2017. Вип. 4. С. 6–16.
19. Саламаха М. Я. Структурна класифікація англійських двокомпонентних термінологічних словосполучень сфери охорони довкілля. *Науковий вісник Волинського національного університету імені Лесі Українки. Філологічні науки. Мовознавство*. 2012. Вип. 22. С. 210–215.

Стаття поширюється на умовах ліцензії відкритого доступу CC BY 4.0

Дата першого надходження статті до видання: 29.04.2026
Дата прийняття статті до друку після рецензування: 22.05.2026
Дата публікації (оприлюднення) статті: 29.05.2026